

«II. CİHAN SAVAŞININ SEBEBLERİ»
AVRUPA BÜYÜK DEVLETLERİ ve HİTLER

Prof. Ettore Ancieri

Çeviren : Prof. Coşkun Uçok

II. Cihan savaşının sebeplerini araştırmada hareket noktası, Nazi rejiminin bize bırakmış olduğu muazzam vesikaları incelemekten başka birşey olamaz. Bu devletin, savaşın çıkmasındaki sorumluluğuna gelince, tarih bu savaştan sonra bir savaş suçlusu meselesi (Kriegsschuldfrage) ile uğraşmadığı gibi, ileride de uğraşmak mecburiyetinde kalmıyacaktır.

II. Cihan savaşının sebepleri hakkındaki araştırmaları karakterize eden şey, I. Cihan savaşından sonra olduğu gibi, artık galiplerle mağlûplar arasında vuku bulan bu husustaki bir niza' değildir. Şimdi, başlıca büyük devletlerin, Hitler rejimine, savaşı açacak kadar kuvvetlenmeye fırsat vermelerindeki sorumluluk hisselerini araştırmak gerekmektedir. Hitler rejimini ve onun dinamizmini bu devrin uluslararası politikasının merkezine koyan bu görüş, Nazi tehlikesine karşı koymanın tek çaresinin bütün Avrupa büyük devletlerinin hattâ A.B. Devletlerinin çok sıkı bir işbirliği ile tek ve müşterek bir cephe teşkil etmeleri gerektiği faraziyesine dayanmaktadır.

Şüphesiz ki, bu basit, her türlü açıklayıcı değerden mahrum, kendi kendine anlaşılan bir hakikattir; ancak bu husus bizi de Avrupa büyük devletlerinin aralarındaki tesanütsüzlüğü ve bunların müşterek tehlike karşısındaki lâkaydilerini araştırmaya sevketmektedir.

Ana hatları ile bu konferansımızda şunları inceliyeceğiz :

Hitler rejiminin Avrupa büyük devletlerine ve bilhassa Versailles barışın-
imza eden devletlere karşı takındığı tavır;

Diğer taraftan bu devletlerden her birinin Nazi dış siyasetine karşı takın-
dıkları tavır ve çeşitli aksüfemeller.

Bu devletlerin birbirleriyle olan münasebetleri; zira, bu münasebetlerde
bilhassa galipler arasında husule gelen değişiklikler, bunların Almanyaya karşı
takınacakları tavırlarda, çok kere neticeye müessir olan yankılar meydana getir-
miştir.

Önce umumî ve iptidai bir müşahedede bulunmak gerekmektedir. Bu da
Hitlerin siyasî programının, siyasî stratejisi ve propagandası vasıtasıyla gayet ma-

hir bir şekilde gizlenmiş olmasıdır. Öyle ki, bu programın ihtiva ettiği tehlike ancak derece derece ortaya çıktı ve Avrupa ancak çok geç müşterek tehlikeyi kavrayabildi.

Her ne kadar Hitler, programını daha 1924-6 yıllarında «Mein Kampf» adlı eserinde tespit etmiş idiyse de, onun bu eseri, dış ülkelerde çok az, hattâ fazlaca az bilinmekteydi. Bu kitabı okumuş olanlar bile, on yıl sonra, bunun gençlik hezeyanları veya itidalsizlikleri olduğunu, ve iktidara geçince, iktidarın bir neticesi olan sorumluluğun bu tahrikçiyi daha makul yollara sevk etmiş olacağını düşünebilirlerdi.

1938 yılına, yani Münih anlaşmasına kadar, gerçekten de, Hitlerin uzun emrivakîler serisine rağmen, onun isteklerinin Versailles barışından arta kalmış olan hükümleri yeniden gözden geçirme çerçevesini aşmadığına inanılabilir.

Bu bakımdan, yani Versailles barışının yeniden gözden geçirilmesi meselesinde, Hitler eski müttefiklerin arasındaki görüş ayrılıklarından pek verimli bir şekilde faydalanabildi. Daha çabuklaştırıcı metodlarla, ve silâhsızlanma yolundaki çalışmaların neticesiz kalmasından sonra daha kuvvetli çarelerle iç ve dış durumun daha elverişli olduğu bir sırada Hitler, Mein Kampf'da çizmiş olduğu hedefin birinci kısmı mahiyetinde olmak üzere, Stresemann'ın yeniden gözden geçirme programını gerçekleştirebilmişti.

Fakat, müttefiklerin görüş ayrılıkları ve muhtelif memleketlerdeki efkârı umumîyenin barış andlaşmalarının adalete uygunluğundan şüpheleri, Hitlerin politikasının bu ilk safhasındaki tek avantajı değildi.

İçerde de Hitler sınırsız şahsî iktidarının avantajından faydalanıyor, böylece verdiği kararları gizli tutabiliyor, bir engelle karşılaşmadan hareket edebiliyor ve dış politikada en tercih ettiği taktiğini ve pek tesirli olan sürpriz metodunu uyguluyabiliyordu.

Hitler, şahsî kaliteleri, hattâ bunların menfi olanları bakımından da avantajlı idi. Gerçekten de onun kültür ve dış politika tecrübesi bakımından zayıf olması, işini güçleştirmek şöyle dursun, meseleleri kaba bir şekilde basitleştirme yolundaki meylini kuvvetlendiriyor ve her türlü diplomatik gelenek ve anlaşmalara ve hattâ uluslararası ahlâka aykırı hareket etmeğe onu sevk ediyordu.

Şahsiyetinin bu iptidâî tezahürlerinin (bunlar arasına kendisinin Allah tarafından gönderilmiş olduğu yolundaki sınırsız inancını da koymak gerekir) inkâr edilemez bir siyaset istidadı ile dizginlendiğini de kabul etmek gerekir. Bu istidat bilhassa gayeleri sınıflandırmada ve hareket için en münasip anı seçmede kendisini göstermekte idi.

1939 Martına, yani Prag'ın işgaline kadar, kablelvuku hissi, üstün hüneri

ve hesaplı cüreti gayelerine varmakta kendisine hizmet ettiler. Prag darbesine kadar başarı daima kendisini haklı çıkardı, siyasî ve askerî müşavirlerinin itidalleri ise haksız çıktı.

Ancak Prag'ın işgal edilmesi, hakikî gayelerini ortaya koydu: Artık bahse konu olan barış andlaşmalarının yeniden gözden geçirilmesi değil, andlaşmaların, hattâ kendisinin imza ettiği andlaşmaların ihlâli idi. Fakat, bu zorbaca fetih birdenbire onun gayelerinin bütün Avrupa için ihtiva ettiği tehlikeyi açıkça ortaya koydu.

Bu hareketin meydana getirdiği derin ve geniş yankı, onun siyasî istidadının sınırlarını belirtiyordu; başarılarının ne kadar temelsiz olduğu görülüyordu; zira, uzun süreli hesaplarında, bütün değerleri bakımından psikolojik amilleri bilmemezlikten gelmeye kendisini sevkeden mânevî zaafı ortaya çıkmıştı. Demokrasilerin rejimlerinin gösterdiği menfî tezahürlere rağmen, temsil ettikleri medeniyetin derin mahiyetini ve bunların sahip oldukları mânevî kuvvetleri anlayamamıştı.

Hitlerin politikasına karşı muhtelif büyük devletlerin takındıkları tavrın umumî tablosundan burada ancak en mühim bir kaç noktaya temas edeceğim.

Müttefiklerin ilk aksülamelerini 17.Nisan.1934 tarihli Barthou notası teşkil etmektedir. Bunda Fransa, Hitlerin isteklerinin arttırılmasına ve Alman silâhlanmasının meşrulaştırılmasına karşı bir protestoda bulunmak yolunda ilk teşebbüsü ele alıyordu. Mealesef, tehditkâr muhtevasına rağmen bu nota, Almanların barış antlaşmasını ihlâllerinin istemiye istemiye tesbitinden başka birşeye yaramıyan notalar serisinin ilki hattâ belki de modeli oldu. Çünkü bu tespit keyfiyeti hiçbir zaman bir müeyyide ile birleşmemişti.

Hitler böylece bu andan itibaren anladı ki, kendi istikbali ve Avrupanın istikbali bakımından çok mühim olan yeniden silâhlanma meselesinde, düşmanlarının müşterek bir hareketinden korkmaya lüzum yoktu. Bu zamandan itibaren Hitler, kendi kendini bundan böyle hiçbir zaman müşterek bir hareketin olmayacağına, inandırmaya başladı.

İmdi, Fransaya, uyuşmaya yanaşmaması yüzünden, Almanların silâhlanmalarını meşrulaştırarak, bunun sınırlandırılması ve kontrol altına alınmasını önlediği yolunda şikâyetler yöneltilmiştir. Ancak Hitler'in ilk amacı olan muazzam bir Alman ordusu kurma gayesine ulaşmak yolundaki kararına, mevcut durum içinde, hangi müessir kontrol uygulanabilirdi?

Mussolini bu sırada meseleyi açıktan açığa ortaya koymuştu: Eğer silâhsızlanma konferansı başarısızlıkla sona ererse, Almanya serbestçe silâhlanabilecekti, ve onu bundan menetmek için tek bir çare kalıyordu ki, o da bir önleyici

savaştı. Ancak, Fransa yalnız başına savaşmaya hazır mıydı? Buna verilecek cevap ne yazık ki pek şüpheli değildi.

Böyle bir durumda Fransa'nın yapacağı en iyi şey, Louis Barthou'nun yapmaya çalıştığı şeydi: Memleketinin diplomatik durumunu takviye etmek; batıda (İngiltere'de) bulamadığı desteği doğuda aramak; Rusya'yı da içine alarak, Almanya'nın en geniş şekilde kontrolünü sağlıyan bir sistem kurmak.

Bu niyetin yani bir Doğu Locarno'sunun gerçekleşmemesi üzerine dahi, ve 1935 yılı yazına kadar, Nazizme karşı tesirli bir müşterek cephe kurulması İtalya'nın da iştirâkiyle henüz imkân dahilinde idi.

İdeoloji ve barış antlaşmalarını yeniden gözden geçirme siyaseti bakımından iki totaliter rejim arasındaki tesanüde rağmen Roma ile Berlin arasında derin bir anlaşmazlık sebebi de mevcuttu: Tuna havzasındaki rekabet ve Anschluss, yani Avusturya'nın Almanya'ya ilhaki meselesi. 1934 Temmuzunda, Viyana'daki Nazi darbesi sırasında, bu gerginlik İtalyan Tümenlerinin Brenner geçidine yürümelerine sebep olmuştu. (Ve Mussolini, Şubat 1934'deki İngiliz, Fransız ve İtalyan angajmanlarına rağmen, kendisinin Avusturya bağımsızlığının savunması için bu durumda askeri tedbirler almakta yalnız kaldığını tespit etmek mecburiyetinde kaldı).

Barthou da İtalya'yı bu elverişli konjoktürden faydalanarak bir antinazi antantına kazanmayı, bunun için de Roma ile Belgrad arasındaki gerginliği izale etmek yolunu denedi.

Barthou'nun feci ölümünden sonra, bu niyeti ancak kısmen gerçekleştirilebildi: Bambaşka bir espri ile onun ardgeleni Pierre Laval, 1935 Ocak ayında Roma'da bazı anlaşmalar imza etmeğe muvaffak oldu. Bunların gayesi aynı zamanda Almanya ile Fransa arasında da bir yakınlaşma temin etmekte.

Üç ay sonra, Almanya'da mecburî askerlik hizmetinin kabulünden sonra, Fransız Flandin kabinesinin siyaseti, Stresa'da eski müttefikler arasında bu müşterek cephenin kurulmasına sebep oldu. Bu ümitlerin doğmasına sebep olduğu nispette şüpheli noktaların da doğmasına sebep oldu: Bunların en vahimleri arasında, Laval - Mussolini görüşmelerinin tahtında müstetir olanlar ve Stresa'da Mussolini'nin artık iyice bilinen Habeşistan üzerindeki niyetleri hakkında hüküm süren sessizlik vardı.

Bundan daha vahim olan şey de, Stresa cephesinin daha doğuşundan itibaren ace mahkûm olmasıydı. Hattâ bu hâl, daha 1935 Haziranında İngiltere ile Almanya arasında savaş gemileri hakkındaki anlaşma imza edilmeden ve Habeşistan meselesi açıkça ortaya çıkmadan başlamıştı. Çünkü bugün biz artık İngiliz delegelerinin daha konferansın başlamasında, hükûmetlerinin, barış and-

taşmalarının ihlâli hâlinde zecrî tedbirlerin uygulanmasını uygun görmediklerini beyan ettiklerini biliyoruz. Bunun böyle olduğunu Çörçil söylemektedir.

Hitler, bu birleşmenin zayıf noktalarını keşfetmekte gecikmedi. İngiltere ile imza edilen deniz anlaşması çok geçmeden bu sallantılı duvarda bir rahne açtı. Bu anlaşma yapılır yapılmaz Almanya için bir sigorta anlaşması mahiyetini almıştı.

Bundan sonra Habeşistan buhranı bu birleşmeden arta kalanı da çökertti ve Hitler'e bir rahatlık devresi açtı. Bu sırada Hitler; Alman Ordusunun yetiştirilmesine ve teçhizine çalıştı ve İtalya ile Habeşistan arasındaki anlaşmamazlığın şüpheli neticesini bitarafılık içinde beklerken, barış andlaşmasını yeniden nasıl ihlâl edeceği hususunda hazırlandı.

Bütün neticeler içinde yalnız bir tanesinden korkmaktaydı; o da bu anlaşmamazlığın bir uyuşma ile halli idi; zira, bu takdirde Stresa cephesi yeniden canlanabilirdi.

1935 Aralık ayında Hoare - Laval plânın başarısızlığa uğraması ile bu tehlike ortadan kalktı. Fakat, 1936 Martında, Mussolini petrole uygulanan zecrî tedbirler sonunda çok kritik bir duruma düştüğünden, Habeşistanla bir barış yapmaya meyilli görününce bu tehlike yeniden belirdi.

Hitlerin Locarno paktını feshetmesi ve Ren bölgesini askerî işgal altına alması çok muhtemeldir ki, bu durumun verdiği bir ilhamla olmuştur; bu ise muhakkaktır ki, Mussolini'yi Habeşistan işini sonuna kadar götürmeğe teşvik etmiştir. Bu andan itibaren, aslında hiç de ahenkter olmıyan Alman politikası ile İtalyan politikasının yakınlaşması kaçınılmaz bir hâl almıştır.

1936 Martında 20 kadar Alman taburu Ren bölgesini işgal ettiği zaman, Fransa gene Versailles ve Locarno andlaşmalarının ihlâli karşısında bir aksülâmelde bulunmak hususunda yalnız kalmıştır. İngiliz Hükûmeti askerî harekâta bulunmayı tavsiye etmedi; Polonya, Belçika ve Romanya da aynı fikirde idiler. Tabiidir ki, bu durumda zecrî tedbirlerin uygulanmakta bulunduğu İtalya'dan, Fransa ile birlikte hareket etmesi istenemezdi.

Bugün bize, o zamanlar Demokrasilerin; Hitleri, neticeleri uluslararası durum ve diktatörün Almanya'daki prestiji bakımından çok mühim olan bir harekete sevketmekten alıkoymak hususundaki, son elverişli fırsatı kaçırmış oldukları bedihî görünmektedir.

Ancak, demokrasilerin karar verme hususundaki bu acizleri, Habeşistan meselesi ile yakın alakası olan savaş tehlikesinin henüz mevcut olduğu düşünülürse kendiliğinden anlaşılır. Ayrıca Hitler'in kuvvetinin miktarı bilinmediği gibi, nereye kadar gitmeğe kararlı olduğu da bilinmemekte idi. Bu sırada Hitlerin bu

cüretkâr jesti yaparken, hayatının en korkulu saatlerini geçirdiği de bilinmiyordu. Ayrıca unutmamak lâzımdır ki, Avrupa umumî efkârı, Hitlerin bu arzusunun haklı olup olmadığı hususunda parçalanmıştı ve şaşkın bir vaziyetteydi. Hitler de bir yandan bu isteğinin Avrupa'da ileri süreceği son istek olduğunu temin etmekteydi.

Habeşistan'ın fethinden ve zecrî tedbirlerin kaldırılmasından hemen sonra İtalya'nın «POSSIDENTES» in, yani Demokrasilerin yanına gelip onlarla birlikte cephe alması imkânı belki henüz mevcuttu. Bu şans da, İtalya'nın Habeş imparatorluğunun tanınması meselesinden ve Alman ve İtalyan menfaatlerinin yaklaşmasına yeni bir sebep teşkil eden İspanyol iç savaşının çıkması yüzünden kullanılamadı.

Bu andan itibaren, bir yandan Fransa'nın durumu gittikçe zayıflarken, bir yandan da Almanya'nın durumu Japonya ile Antikomintern paktının yapılması ve Roma - Berlin mihverinin yavaş yavaş meydana gelmesi ile kuvvetlendi.

İki totaliter rejim arasındaki bağlar İngiliz - İtalyan yaklaşması sırasında, yani GENTLEMEN'S AGREEMENT'ten 1938 Paskalayası anlaşmalarına kadar, daha sıkı olmaktan geri kalmadı. Zaten bu İngiliz - İtalyan anlaşmasını da, İspanyol iç savaşının ortaya çıkardığı tezatlar kâğıt üstünde kalmaya mahkûm etmişti.

Bu nispeten sakin geçen devre içinde Hitlerin programının geliştirilmesine, Neville Chamberlain'in CLIVEDEN SET Alman taraftarı grubunun ve Berlin'deki İngiliz Büyükelçisi Henderson'un yatıştırma politikalarının yardım ettiği şüphesizdir.

Tarihin acı bir istihzasıdır ki, Chamberlain tam bu politikasını uygulamaya başladığı sırada, Roma ve Berlin, Londra'nın vermiş olduğu kararların tam aksine vahim kararlar almakta idiler :

Tam bu sırada Mussolini Münih'e meşhur ziyaretini yapmıştı ve Antikomintern paktına girdiğini bildiriyordu, Uluslar Kurumundan çıkıyordu ve Avusturya'yı kendi talihıyla başbaşa bırakıyordu. Hitler ise İngiltere ile bir ittifak ümidini tamamiyle kaybettiğinden, bu memleketi de Almanya'nın kuvvetli düşmanları arasında saymaya başlıyor ve meşhur 5 Kasım gizli toplantısında siyasi ve askerî seflere Mein Kampf'a uygun olan genişleme programını gerçekleştirmek hususundaki kararını bildiriyor ve hattâ bunu bir Avrupa savaşı bahasına da olsa yapmaya hazır olduğunu söylüyor. Bundan başka Avusturya'yı ilhakla işe başlayacağını bunu Çekoslovakya'nın takip edeceğini ve mümkün ve lüzumlu ise bu işe 1938'den itibaren girişeceğini ilâve ediyordu.

1937 yılı Kasım ayında Chamberlain Berchtesgaden'i ziyaret ettiği zaman kullanmış olduğu realist dil ve kendisinin doğuda Status Quo'yu muhafaza et-

menin güçlüğünü burada kabul etmiş olması ancak Hitleri teşvike ve ihtiyatla da olsa Anschluss yolundaki harekete cesaret etmeğe sevketti.

1937 Martında Anschluss gerçekleşince, Fransa geçici aksülâmeî arzuları göstermekten bir defa daha yalnız kaldı. Mussolini ise artık kaçınılmaz kabul ettiği bir neticeye anlayışla boyun eğdi. Versailles barışının bu sefer sınırlarla ilgili hükmünü ihlâlde ümit etmediği bir kolaylıkla başarı kazanması, stratejik bakımdan elde ettiği avantajlar, kudretinin ve prestijinin artması, bunların kendisine verdiği emniyet, Anschlussu Münih'in meşum bir prelüdü hâline getirdi. Almanya'da Nazi olmıyanalr bile «Hitler herşeyi harpsiz başarır = Hitler macht alles ohne Krieg» sözüne inanmaya ve bunu tekrara başladılar.

Mayıs 1938'de patlak veren Çek krizi sırasında Berлиндekiler Roma Hükûmetinin İngilizlere, Çek meselesinin İtalya'yı ilgilendirmediğini bildirdiğini biliyorlardı. Gerçekten de Mussolini bu krizde hiçbir diplomatik rol oynamadı; Berlin tarafından kendisine bu hususta bilgi verilmedi, ve kendisi ancak son dakikada Münih'de farazî fakat prestiji yükseltici bir aracı rolünde sahneye çıktı.

Berlin'de İngiltere'nin işe müdahale etmeyeceği de biliniyordu. İngiliz vesikalari Chamberlain'in politikasının zaten parçalanmış ve karışık olan Fransız kabinesine klavuzluk ettiğine ve onu 21 Eylülde imza edilmiş olan ve Prag Hükûmetine yollanan ultimatumu iştirake sevkettiğine ve Almanların küstahça isteklerine, Hitler ve Chamberlain'in Godesberg'te 22-24 Eylül görüşmelerinden Münih kapitülâsyonuna kadar boyun eğmeğe mecbur ettiğine hiçbir şüphe kalmamıştır.

Acaba İngiliz diplomasisini, tarihinde hiç görülmemiş bu alçaltıcı harekete 1938 Eylülünde sevkeden sebepler nelerdi? Hangi gerçek gayelere ulaşmak istiyordu? Bu, İngilizlerin o zamanki askerî zaafı ile izah edilebilir mi? Yahut Rusya'nın Çeklere yardıma hazır olmaları korkusu ile izah edilebilir mi? Ve nihayet Chamberlain'in, Hitler'in iyi niyetine olan mutlak inancı ile izah edilebilir mi?

Sovyetlerin resmî tarihçilerinin, yatıştırma politikasının hakikî ve gizli gayesini Alman dinamizmini doğuya doğru, yani Çekoslovakya, Polonya ve Rusya'ya doğru yöneltmek olduğu yolundaki iddiaları şimdiye kadar ele geçen kaynaklarda teyid edilmemektedir.

Ne Chamberlain'in komünizme karşı herkesçe malûm olan hisleri, ne de Rusya'nın Münih konferansına dâvet edilmemiş olması (zira Hitler ve Mussolini muhakkak ki Ruslarla aynı masaya oturmayı kabul etmeyeceklerdi) bu tezi kabul için yeter sebep teşkil etmezler.

Ayrıca zaten Sovyet politikasının bu krizdeki tutumunun tefsiri hakkındaki münakaşa henüz bitmemiştir. Moskova hükümetinin birçok kereler Fransa ve

Çekoslovakya'ya karşı girmiş olduğu angajmanlara riayete hazır olduğunu bildirmiş olduğu bir hakikattir. Ancak aynı hükümet meselenin kollektif emniyet çerçevesi, yani Uluslar Kurumu çerçevesi içinde halledilmesini tercih ettiğini de işaretten geri kalmamıştır.

Bu mealdeki Rus teklifleri daima İngiliz kabinesi tarafından reddedildiler.

Diğer taraftan, kaynakların birbirine uymaması yüzünden, Polonya ve Romanya'nın Sovyet birliklerinin topraklarından geçip Çekoslovakya'ya yardım etmelerine müsaade etmiş olup olmadıkları meselesi karanlık kalmıştır. Bununla beraber bu mesele bize tâli bir mahiyette gözükmemektedir. Zira, gerçekten de Polonya'nın bunu reddetmiş olmasının veya Romanya'nın ortaya çıkardığı güçlüklerin Sovyetler Birliğinin durumunu tâyinde mühim rol oynadığı düşünülemez.

Bu durumda Rus politikasının en gerçeğe yakın bir şekilde izahı bizce Max Beloff'un izahıdır :

Moskova hükümeti daha krizin başından beri ne İngiltere'nin ne de Fransa'nın Çekoslovakya için savaşmıyacaklarını bildiğinden, girişmiş olduğu taahhütlere sadık olduğunu ve Alman tecavüzüne karşı koymaya karar verdiğini sonuna kadar bildiriyordu. Bu tekrar edilen teminatlarla Moskova'nın Fransa ve İngiltere'yi savaşa teşvik etmek istediği pek akla yakın gelmektedir. Çünkü böylece Alman tehdidini Rusya doğudan batıya çevirmiş olacaktı.

Her ne olursa olsun, bu 1938 yaz ve güz krizinde birşey açık ve münakaşaya yer vermez şekilde bellidir : Bu da, Demokrasilerle Sovyetler Birliği arasındaki karşılıklı itimadin bulunmayışıdır. Bunun neticesinde de tarihî neticeleri pek büyük olacak bir işbirliği mümkün olamamıştır.

1938 yılında demokrasilerin tek başlarına silâhlı bir müdahalede bulunmalarının daha iyi olacağı faraziyesini burada bir kenara bırakmak gerektiği kanaatindeyim. Savaşın 1938'de, 1939'da olduğundan daha kârlı olacağı meselesine gelince, bu farazî bir tarih mevzuu olabilir.

Fakat, Münih politikasının neticelerine, yani yatıştırma politikasına gelince, bunların menfi olduğunda şüphe yoktur. Bu politikanın hedefi yoktu, ister ne bahasına olursa olsun, barışı muhafaza etmek amacını gütsün, isterse Sovyet tezine göre Alman dinamizmini doğuya yöneltmek amacını gütsün.

Münih'te Hitler, Çekoslovakya hakkındaki tasarısını kısmen gerçekleştirebilmişti. Fakat bu da yeni bir zaferdi. Konferansın kabul edilmesi bile onu askeri suikastten kurtarmış idi. Bu suikast bu sırada büyük bir başarı ihtimaline sahipti.

Hitlerin Münih'te başarı kazanması, parteneri Mussolini nezdindeki nüfuzunu arttırmıştı. Mussolini de ihtiraşlarını tatmin etmekte sabırsızlık gösterdiği

için, onu İtalya'yı tamamiyle Almanya'ya bağliayacak olan bir ittifaka meylettiriyordu.

Münih anlaşmasının neticeleri arasında Rusya'nın Almanya'ya karşı durumdaki değışikliği de kaydetmek gerekir. Demokrasilere karşı artan bir itimatlızlığın ifadesi olan bu değışikliği, Stalinin 10 Mart 1939 tarihli nutkunda görmek mümkündür.

Bu nutuk Rusya ile Almanya arasında müzakerelere ve 23 Ağustos tarihli saldırmazlık paktının imzasına yol açtı. Münih konferansının üzerinden altı aydan az bir mühlet geçmişti ki, Prag'ın Almanlar tarafından işgal edilmiş olması Avrupa hükümetleri ve umumî efkârına Hitler'in politikasının gerçek mahiyetini ve gerçek gayelerini göstermiş ve yatıştırma politikasının son taraftarlarının da hayallerini yıkmıştı. Chamberlain bile artık harbin yeni kapitülâsyonlara tercih edilmesi gerektiğini kabule mecbur olmuştu.

Fakat buna karşı İngiliz ve Fransızların gösterdikleri aksülâmel artık çok geç kalmıştı. Londra ve Paris hükümetleri tarafından Polonya, Romanya ve Yunanistan'a yardım garantisi verilmesi, Hitler'e artık gerçekleşmek üzere olan bir koalisyon tehlikesini göstererek onu biraz şaşırttı; fakat Polonya'ya hücum yolunda yaptığı hazırlıkları da durdurmadı. Her ne kadar Hitler bunları birer tahata kılıç olarak vasıflandırıyor olsa da, gene de bu yardım garantilerinden propaganda maksadıyla istifade etmeyi ve bunları Almanya'yı çember içine alma ve Almanya'ya karşı bir önleyici savaş hazırlamanın açık delilleri olarak göstermeyi bildi.

Hakikatte bu garantiler hiç te bu mahiyette değildiler. Zira, bu yoldaki beyanlar birer yardım anlaşması haline getirilmeden ve çok açık stratejik sebeplerden ötürü Sovyet Rusya'nın da katılacağı daha geniş bir sistemin çerçevesi içine sokulmadan önce savunma bakımından bir işe yaramadılar.

Bu garantiler; hiçbir suretle Polonya'ya hücum için hazırlanmış olan programı, hele Hitler'in, İtalyayla imza edilen Çelik Pakt'ın hemen ertesi günü 23 Mayıs'ta askerî şeflerine açıkladığı gibi, bir genel savaş bahasına da olsa haklı gösteremezdi.

Bu beyanların tutanakları, savaşın çıkmasında Hitler'in sorumluluğunun hafifletici sebepler tanımayan ezici delillerini ihtiva eden üç vesikadan birisidir. Hitler şöyle diyordu: «Alman politikasının hedefi Danzig değil doğudaki hayat sahasının genişletilmesi ve böylece milletin gıdasının temini ve Baltık meselesinin hallidir. Daima düşmanların yanında bulunması muhtemel olan Polonya'nın da esirgenmesi tabiatıyla bahse konu olamazdı. O halde Polonya'ya ilk münasip fırsatta hücum edilmek gerekiyordu... Ancak Polonya'ya hücum etmeden önce de batı devletleriyle bir savaşı önlemek için onu yalnız bırakmak lâzımdı. Eğer

savaşı doğuya inhisar ettirmekten emin olunamazsa, o zaman başlıca batıda hücumla geçerek aynı zaman da Polonya işini de halletmek daha yerindeydi».

Bu beyanların muhtevası ve onun emrettiği harekât programı tek başlarına, İngiltere'nin Polonya'ya garanti vermekle Varşova ve Berlin arasındaki muhtemel bir anlaşmayı akamete uğratmış olduğu ve bundan ötürü de Hitler'in Polonya'ya hücumdaki sorumluluğunun, İngiliz hükümeti tarafından hafifletilmiş ve paylaşılmış bulunduğu yolundaki tezi çürütmeğe kâfidir.

Bunun tamamıyla aksine 23 Mayıs tarihli harekât programı, Polonyayla herhangi bir şekilde anlaşma imkânını göz önünde bulundurmamaktaydı. Diğer taraftan, Prag'ın işgalinden sonra, Polonya dış politikasının sorumlusu olan Albay Beck, Hitler'e arazi terki yolundaki bir politikanın memleketi için doğuracağı neticelerden artık şüphe edemezdi. Şüphesiz ki, Albay Beck'in hareket tarzında bazı hatalar mevcuttu. Ancak 1939 yazında takip ettiği ve bazılarının onu bundan ötürü suçlu buldukları gerginlik politikası artık kendisine, başka bir seçim imkânı bırakmayan bir durum tarafından dikte edilmekteydi: Ya Çekoslovakya'nın başına gelenlere yani arka arkaya parçalanarak yok olmaya Polonya da razı olacaktı, yahut da Fransız ve İngiliz yardımının devam ettirdiği zayıf bir başarı ümidiyle silâhla karşı koyacaktı.

Biraz önce açık stratejik sebeplerden ötürü Sovyetler Birliği ile bir işbirliği olmadan Batılı devletler tarafından Polonya'ya tesirli bir yardım yapılması-
cağını söylemişim. İmdi, bu mesele, yani Sovyetlerin Alman tehdidi karşısında takınacağı tavir meselesi ilkbahardanberi iki düşman tarafı yani Demokrasileri ve Almanya'yı meşgul etmekteydi.

Bundan dolayıdır ki, aynı zamanda Moskova'da birbirine paralel ve zıd görüşmeler başladı. Bunların neticesi savaş öncesinde büyük devletlerin hangi cep-
hede bulunacaklarını tâyin etti.

«Sovyetlerin hareket hattını tâyin eden ve onu Almanya ile 23 Ağustos ta-
rihli pakta sevkeden sebepler nelerdi?» sorusuna şimdilik ancak faraziyelerle cevap verilebilir.

Stalin daha ilkbaharda Almanya'ya yaklaşmayı tercih mi etmişti ve böylece
10 Mart tarihli nutkunda ve Molotov'un 31.Mart tarihli nutkunda Rus politikasın-
daki katı değişikliğin bir işareti görülebilir miydi?

İtalya'nın Moskovadaki büyük elçisi Rosso'nun Roma'ya göndermiş olduğu
çok ferasetli rapora göre Rusların Demokrasiler ve Almanya arasında seçme-
leri ancak batılı devletlerin Polonyaya yardım garantisi vermelerinden sonra
mümkün olmuştur. Zira Sovyetler artık ne Almanya ile Polonya arasındaki bir
işbirliğinden ne de bu iki devletin birlikte kendisine hücum etmesinden korkm-
yorlardı.

Bunun aksine, Rusyanın askerî ve siyasî bakımdan batılı devletlere angaje olması ancak Almanya'nın Rusya'ya düşmanlığına sebep olur ve Rusya'nın emniyetini de arttırmazdı. Gerçekten de Rusya, bir Alman saldırısı karşısında, Fransa'dan ve İngiltere'den hangi tesirli ve vasıtasız yardımı bekliyebilirdi?

Stalin, muhakkaktır ki, Hitler'in nihai gayeleri, yani Almanya'nın doğuya doğru meşum ilerlemesi hakkında hayallere kapılamazdı. Fakat Alman diktatörüyle anlaşma ve onunla birlikte Polonya'ya hücum, Rusya'ya şimdiki müttefikinin müstakbel tehditlerine karşı daha mücehhez olma imkânını sağlayacaktı.

Diğer taraftan, eğer yaz ayları içinde vuku bulan görüşmelerde Stalin Demokrasilerle Almanya arasında bir seçimde bulunmakta tereddüt ettiyse de, İngiliz ve Fransızların askerî bir anlaşma imza etmekte yavaş davranmaları da onu, Hitler'i geçici bir müttefik olarak tercihe karar vermeğe sevketti.

Sovyetler Birliği ile saldırmazlık paktının imza edilmesi her halde Hitler'e, 23 Mayıs'taki gizli konferansta bahsettiği Polonya'ya hücum için elverişli fırsat verdi.

Alman-Sovyet anlaşmasının imzasının arifesinde, 22 Ağustosta vukubulan Obersalzberg gizli konferansında Hitler Polonya'ya karşı hareketin başlaması tarihi olarak 26 Ağustos'u tespit etmişti. Diktatörün ve bilhassa dışişleri bakanı Ribbentrop'un görüşüne göre, Rusya ile anlaşma, Fransız ve İngiliz müdahalesi ihtimalini asgarîye indirmekte idi. Bu anlaşma denilebilir ki, onların, savaşın doğuya münhasır kalacağı yolundaki inanışlarını takviye etti.

Aynı gün Londra'dan gelen resmî ve sert ve Almanya'ya, İngiltere'nin, Alman-Rus anlaşmasına rağmen, Polonya'ya karşı girişmiş olduğu angajmanlarda hiçbir değişiklik olmadığını ve İngiliz hükümetinin kendisine düşeni yapmaya kararlı olduğunu bildiren notası bile onların bu inançlarını sarsmadı.

Bu fikir, İngiltere ile Polonya arasındaki ittifakın imza edilmesinden ve hatâta aynı zamanda yani 25 Ağustosta İtalya'nın savaşa katılmıyacağını bildirmesinden sonra bile bir inanç olarak değilse de bir ümit olarak hâla mevcuttu.

Bu durumda İtalya'nın seçmiş olduğu hareket tarzı, başlıca Kont Ciano ve Büyükelçi Attolico taraflarından idare edilmekte olan anti-Alman diplomatik taarruzunun bir neticesiydi. İtalyan dışişleri bakanının Salzburg'ta 11-13 ağustos tarihlerinde Hitler ve Ribbentrop ile yaptığı görüşmelerde Nazi şeflerinin Çelik Paktın iki mânâni kelimeleri altında gizli kalan niyetleri hakkında edindikleri intibalar bu politikaya sebep olmuştur.

Bu diplomatik devre çığ bir ışıkla Nazi politikasının küstahlığını ve İtalya'nın ittifaktaki aşağı mevkiini aydınlatmaktadır. Bu hususta, gelecek konferanslarda teferruat hakkında bilgi vermeği ümit etmekteyim.

İtalya'nın Almanya'yı yalnız bırakması, maalesef bu müttefikinin meşum kararlarına hiçbir itidal tesiri icra edemedi.

Aynı zamanda vuku bulan bu iki hâdisenin, yani İtalya'nın Almanya'yı yalnız bırakmasının ve İngiltere'nin Polonya ile bir ittifak imza etmesinin yegâne neticesi, Polonya'ya saldırışın 26 Ağustosun 1 Eylülle bırakılması oldu. Bunun da iki gayesi vardı: Bir yandan batılı devletlerin doğrudan doğruya yapacakları bir saldırıya karşı mücehhez olmak için zaman kazanmak ve İngiliz müdahalesini önlemek için son bir gayrette bulunmak.

Son günlerde İngilizlerin ve İtalyanların savaşı önlemek için ümitsizce yaptıkları teşebbüsler de bir netice veremedi. 2 Eylülde Mussolini'nin savaşı bir mütareke veya konferansla durdurmak yolunda yaptığı son teşebbüs te başarısızlığa uğradı. Çünkü, Hitler'in Polonya da motorize tümenleri ile kazandığı başarı zaferi kazanmak yolundaki imanını kuvvetlendirmişti.

Bayanlar Baylar artık bitirmem gerekiyor. İki savaş arasında geçen 20 yıllık hâdiseleri, bilhassa 1933-39 yılları arasındaki hadiseleri tefsir etmenin lüzumsuz olduğuna inanmaktayım. Yaşadığımız devirde de tıpkı buna benzer endişe verici hâdiseler ve durumlar mevcuttur. Tarihçilere olduğu gibi bugün sorumlu olan devlet adamlarına bunların bir ders olmasını temenni ederiz.